ESLÖVS KOMMUN

GIFTFRIA SKOLMILJÖER I ESLÖVS KOMMUN

HANDLEDNING

Denna handledning riktar sig till de pedagogiska verksamheterna inom Eslövs kommun och är framtagen inom projektet ***Giftfria skolmiljöer***, i samverkan mellan Barn och Utbildning och Miljö och Samhällsbyggnad.

Giftfria skolmiljöer i Eslöv

Den här handledningen ska kunna användas som stöd inom de pedagogiska verksamheterna i arbetet med att minska riskerna för att barn och unga exponeras för farliga kemiska ämnen. Arbetet är en del i arbetet med *Miljöstrategi för Eslöv* och *Miljöplan för Eslöv*.

I *Miljöstrategi för Eslöv* står det så här:
”Människor och miljö ska skyddas från exponering av farliga kemiska ämnen, med extra fokus på att skapa giftfria miljöer för barn och unga.”

I *Miljöplan för Eslöv* står det så här:
”Giftfria skolor och förskolor
Kommunorganisationens skolor och förskolor ska byggas, utrustas och
drivas giftfritt enligt beskrivningen i bilaga 2 – Giftfria skolor och förskolor.”

Farliga kemiska ämnen

Farliga kemiska ämnen finns överallt runt omkring oss. De finns i material, produkter och varor som vi omger oss med och använder. Tyvärr är inte allt som säljs kontrollerat och godkänt, tvärtom är det vanligt att kemiska ämnen används och ingår i produkter tills det är bevisat att de är skadliga. Och att bevisa det är mycket resurskrävande och tar lång tid.

Vi vet att det finns risker med kemiska ämnen men ännu vet vi inte tillräckligt om effekterna. Särskilt lite vet vi om risker då vi utsätts för en kombination av flera olika ämnen, det som kallas cocktaileffekter. Att olika ämnen kan orsaka cancer och andra sjukdomar, påverka immunförsvaret och försämra förmågan att få barn det vet vi. Forskning ser också samband mellan kemiska ämnen och fetma, lägre IQ och försämrad inlärnings- och koncentrationsförmåga.

Barn är extra känsliga

Genom mat och dryck, kontakt med material, genom damm och luft kan skadliga ämnen ta sig in i kroppen. Barn har tunnare hud, de äter, dricker och andas mer per kilo kroppsvikt och får därmed i sig mer farliga kemiska ämnen än vuxna. De undersöker dessutom saker med munnen och befinner sig nära golvet där dammet finns. Och damm innehåller ofta farliga kemiska ämnen.

Barn och unga är dessutom särskilt känsliga för farliga kemiska ämnen eftersom deras organ och immunförsvar ännu inte är fullt utvecklade. Många hormonstyrda processer kan störas redan av mycket låga halter av det som kallas hormonstörande ämnen. Det är ämnen som liknar hormoner och som kan trigga i gång processer när kroppen misstar dem för att vara just hormoner.

FAKTA - FARLIGA EGENSKAPER

De ämnen som vi vet är farliga kallas för SVHC-ämnen (Substances of Very High Concern). De är så kallade CMR-ämnen, PBT-ämnen och vPvB-ämnen. Gemensamt för många av dem (inte metallerna) är att de har framställts av människan och är helt onaturliga.

CMR-ämnen

Ämnen som är cancerframkallande, mutagena (skadar arvsmassan) eller reproduktionstoxiska (stör fortplantningsförmågan).

PB-ämnen

Ämnen som är **P**ersistenta (bryts ner mycket långsamt och kan därför finnas kvar väldigt länge i miljön) **B**ioackumulerande (lagras i levande organismer, koncentrationen stiger uppåt i näringskedjan) och **T**oxiska (giftiga på olika sätt, till exempel: miljötoxiska, cancerframkallande, mutagena (skadar arvsmassan) eller reproduktionstoxiska (stör fortplantningsförmågan)).

vPvB-ämnen

Ämnen som är mycket persistenta och mycket bioackumulerande.

Hormonstörande ämnen

Ämnen som kan störa kroppens hormonsystem på olika sätt och därmed orsaka allvarliga skador.

Så här gör vi

I Eslövs kommun arbetar vi för att minska riskerna för att framför allt barn och unga exponeras för farliga kemiska ämnen. Ett effektivt sätt är att vi ställer kemikaliekrav i upphandlingar, därför är det viktigt att vi alla bara handlar på de avtal vi har.

En stor del av den mat som serveras i de pedagogiska verksamheterna är ekologisk, det vill säga producerad utan bekämpningsmedel eller handelsgödsel. Det innebär också att den generellt innehåller mindre skadliga ämnen.

När vi bygger eller renoverar lokaler som barn och unga ska vistas ställer vi extra tuffa krav när det gäller kemiska ämnen i till exempel byggmaterial.

Under 2026 startade Eslövs kommun ett projekt med fokus på att kompetensutveckla pedagoger inom ämnet ”Giftfria skolmiljöer” och att rensa ut saker som misstänks innehålla farliga kemiska ämnen på skolor och förskolor. I projektet fokuserar vi på det som kan och ska hanteras inom de pedagogiska verksamheternas ansvarsområden. Inte på upphandling, måltidsplanering, bygg- och anläggning eller städning. Denna handledning är en del i det projektet.

FAKTA - OLIKA GIFTIGA ÄMNEN

PFAS

En grupp ämnen som är fantastiska på att avvisa fukt och fett och som tål höga temperaturer. PFAS-föreningar är extremt persistenta. De kallas evighetskemikalier eftersom de i stort sett aldrig bryts ner i naturen. Flera av dem är cancerogena, reproduktionstoxiska och hormonstörande. De kan påverka immunförsvaret och levern negativt. PFAS-ämnen finns i bland annat bekämpningsmedel, teflon, brandskum, kläder, förpackningar, damm och smink. Vi får i oss PFAS främst via mat och dryck.

Ftalater

Ftalater är ett samlingsnamn på en stor grupp kemiska ämnen som används som mjukgörare i plast, ofta i PVC-plast, i byggmaterial (till exempel i PVC-golv, kablar, slangar och tapeter), äldre leksaker, plastiga tryck på kläder med mera. De kan vara hormonstörande och reproduktionstoxiska. Det finns studier som visar på samband mellan ftalater och allergier, fetma och insulinresistens. Vi får i oss ftalater exempelvis genom kontakt med plastmaterial samt via damm och mat.

Bisfenoler

Bisfenoler är en grupp kemikalier, varav den mest kända är bisfenol A (BPA). Bisfenoler används bland annat vid framställning av hård plast. Bisfenoler kan vara hormonstörande, reproduktionstoxiska, försämra immunförsvaret och störa ämnesomsättningen. Vi får i oss bisfenoler främst genom mat och dryck, men också via hudkontakt med material som innehåller bisfenoler.

Halogenerade ämnen

Organiska föreningar med fluor, klor, och brom har ofta farliga egenskaper. Det är en mycket stor grupp och hit räknas bromerade flamskyddsmedel som kan finnas i stoppade möbler, plast- och textilmaterial, elektronik och byggmaterial. De kan vara cancerogena och hormonstörande. Vi får i oss dem genom mat, kontakt med material och damm.

Tungmetaller

Bly, kadmium och andra farliga metaller kan finnas i färg, elektronik, byggmaterial och smycken. Hälsoeffekterna är många och barn är extra känsliga. Bly kan till exempel skada nervsystemet och påverka den kognitiva utvecklingen. Kadmium är cancerogent och kan orsaka njurskador.

Så fixar vi giftfriare skolmiljöer

Här kommer några tips på vad vi kan och ska göra i våra pedagogiska verksamheter för att minska risken för att barn exponeras för farliga kemiska ämnen.

Var ute

Material och utrustning av olika slag släpper ifrån sig farliga kemiska ämnen som hamnar i inomhusluft och i damm. Barn som vistas mycket utomhus exponeras mindre för farliga kemiska ämnen.

Låt barn leka med leksaker, och naturmaterial

Kemikalielagstiftningen är skarpare för leksaker och material avsedda för barn än för andra produkter. Så låt inte barn leka med byggmaterial, elektronik, billiga bling-bling-smycken med okänt ursprung, smink, konstlädergrejor, kassakvitto-rullar eller gamla däck. Sådant kan innehålla lite vad som helst.

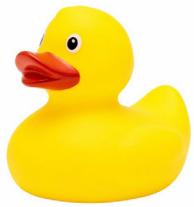
Naturmaterial går bra. Med kottar, lustiga pinnar och gamla stubbar kan barn ha mycket kul.

Handla bara på avtalen

I våra avtal har kemikaliekrav ställts, därför är det jätteviktigt att vi håller oss till dem. Ta inte emot gåvor i form av gamla leksaker, utklädningskläder, konstläder-väskor eller byggmaterial. Undvik också att köpa in produkter från loppisar

Rensa bland grejorna – väck med det misstänkt giftiga

Genom att rensa bort det som kan misstänkas innehålla farliga kemiska ämnen kan vi göra skillnad. Här kommer några tumregler att förhålla sig till när vi rensar.

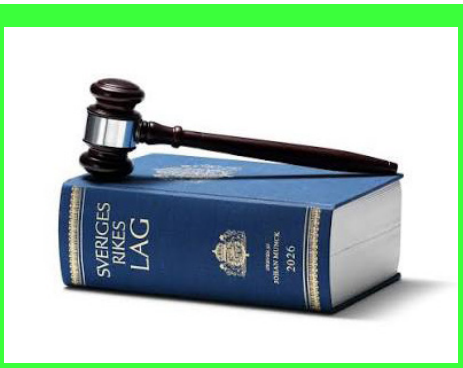

1. Bort med gamla leksaker av mjukplast. I mjuk plast kan det finnas ftalater som är hormonstörande. 2007 skärptes kemikalielagstiftningen för leksaker och ytterligare en skärpning kom 2013. Så bäst är leksaker från 2013 eller senare.
2. Bort med riktigt gamla leksaker i hårdplast. Till exempel leksaker från 1900-talet. I sådant kan det finnas bisfenoler och tungmetaller.
3. Bort med sådant som inte är avsett för barn. För i det kan det finnas lite vad som helst. Undantag är till exempel mjölk- och äggkartonger och toarullar.
4. Bort med gammalt skumgummi. I det kan det mycket väl finnas bromerade flamskyddsmedel.
5. Bort med gamla träleksaker om färgen flagar. Förr användes tungmetaller flitigt i färg.
6. Bort med gamla metalleksaker. Såväl metallen som färgen kan innehålla farliga ämnen.

Fler tips

- Gamla skumgummimadrasser bör fasas ut. Är de klädda med PVC-överdrag ska barn inte ligga direkt på dem. Gammal skumgummi kan innehålla bromerade föreningar och PVC kan innehålla ftalater.
- All textil, såsom mjukisfigurer och filtar, ska tvättas innan barn hanterar det.
- Rätt grejor till rätt barn. Låt barn leka med sådant som är avsett för deras ålder. De yngsta kanske inte behöver plastleksaker?
- Använd inte PVC-handskar vid blöjbyte eller när vi vidrör mat som barn ska äta.
- Värm inte mat i plastbehållare.

FAKTA - VAD SÄGER LAGEN?

EU-regler

2007 förbjöds de farligaste ftalaterna i leksaker för barn upp till 14 år inom EU. Ytterligare ftalater förbjöds i alla leksaker som barn kan stoppa i munnen.

Leksaksdirektivet är ett omfattande regelverk för leksaker som gäller i hela EU. Direktivet handlar om leksakers säkerhet och innehåller bland annat regler om kemiskt innehåll, brännbarhet, allmän säkerhet, elsäkerhet, dokumentation och märkning.

2013 infördes kemikaliekrav i direktivet. Exempelvis får inga kända CMR-ämnen finnas i leksaker. Därför är det viktigt att rensa ut leksaker tillverkade före 2007 och, om möjligt, även sådana som är tillverkade före 2013.

Miljöbalken

Enligt miljöbalken är den som bedriver en verksamhet skyldig att göra det på ett sätt som inte innebär risk för negativ påverkan på människors hälsa och miljö. Alltså är kommunen skyldig att se till att barn i skolor och förskolor inte exponeras för farliga kemiska ämnen.

Det betyder att vi regelbundet ska undersöka, bedöma och minimera risker för människors hälsa – vilket inkluderar att rensa ut eller undvika farliga kemikalier i prylar, leksaker och inredning.

Skollagen

Skollagen slår fast att barn i förskolan har rätt till en god och trygg miljö. Miljön ska främja barnens utveckling och hälsa, vilket inte är förenligt med att de omges av farliga kemiska ämnen.

Checklista för rensning

MJUK PLAST	BEHÅLL	SLÄNG
Tillverkad före 2014, för små barn		X
Tillverkad före 2014, för äldre barn	X	
Tillverkad före 2007		X
Luktar plast eller parfym		X
Känns klibbig eller fet		X
Tillverkad 2014 eller senare, luktar inte	X	
Okänt ursprung (inte köpt på avtal)		X

HÅRD PLAST	BEHÅLL	SLÄNG
Från 1900-talet		X
Luktar plast eller parfym		X
Inte jättegammalt, luktar inte	X	
Okänt ursprung (inte köpt på avtal)		X

TRÄ OCH METALL	BEHÅLL	SLÄNG
Gammal med färg		X
Färgen flagnar		X
Färgen flagnar inte	X	

PYSSELMATERIAL		
Köpt på avtal efter 2014	X	
Okänt ursprung (inte köpt på avtal)		X

TEXTIL	BEHÅLL	SLÄNG
Märkt som flamsäker		X
Okänt ursprung (inte köpt på avtal)		X

KONSTLÄDER	BEHÅLL	SLÄNG
Gjord av PVC eller polyuretan (PU)		X
Okänt ursprung (inte köpt på avtal)		X

LEKSAKER MED ELEKTRONIK	BEHÅLL	SLÄNG
Trasig med synliga lödningar eller kablar		X
Tillverkad före 2007		X
Tillverkad efter 2007, hel, CE-märkt	X	

Tack!

För att du tagit del av denna handledning.
Genom små förändringar i vardagen kan vi
tillsammans skapa hälsosammare lärmiljöer
för barn och unga i Eslövs kommun.

Lathund för giftfria skolmiljöer

*** Var mycket utomhus.**

*** Handla bara på avtalen.**

*** Låt barn leka med leksaker eller naturmaterial.**

*** Ta inte emot donerade grejor, som leksaker/utklädningskläder med mera.**

*** Handla inte på loppis.**

*** Tvätta nyinköpta textilier, som leksaker/mjukisdjur/frottéöverdrag.**

*** Skippa PVC. Kan finnas i överdrag till sovmadrasser, skötbord och plasthandskar.**

*** Rensa ut det som misstänks innehålla farliga kemiska ämnen. Använd checklistan.**